

Azərbaycanın turizm potensialı

Mətanət Abdullayeva¹

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7296875>

Xülasə

İnsanların istirahətə, sağlamlığının yaxşılaşdırılmasına ehtiyacı, həyat şəraitinin yaxşılaşması ilə yanaşı, asudə vaxtının artması, insanların dünyanın coğrafi sərvətlərinin müxtəlifliyi ilə tanış olmaq istəyinin getdikcə artması, digər xalqların mədəniyyətinə və adət-ənənələrinə maraq son vaxtlar dünyada turist səfərlərinin artmasına və onların müntəzəm xarakter almasına xidmət etmişdir. Müasir iqtisadi şəraitdə turizm sənayesi iqtisadiyyatın intensiv tempə inkişaf edən, ölkələrin və ayrı-ayrı regionların sosial-iqtisadi inkişafına mühüm təsir göstərən sektor kimi müəyyən edilir. Onun təsir dairəsinə iqtisadiyyatın istehlak mallarının istehsalı, nəqliyyat və rabitə, tikinti, kənd təsərrüfatı, banklar, əyləncə və s. kimi əsas sektorları düşür. Bu gün Azərbaycanda davamlı iqtisadi inkişafa töhfə verən milli iqtisadiyyat üzrə strateji yol xəritəsi çərçivəsində ixtisaslaşmış turizm prioritet sahələrdən biri kimi tanınıb. Ölkədə yüksək səmərəli və rəqabətqabiliyyətli turizm sənayesinin inkişaf etdirilməsi məqsədilə bu gün məqsədyönlü inkişaf proqramları qəbul edilir. Bu tədqiqatda bəzi alimlərin turizm potensialı haqqında fikirləri təhlil olunmuş, Azərbaycanın turizm potensialı qiymətləndirilmiş, turizm sənayesinin mövcud vəziyyəti və ölkədə rəqabətqabiliyyətli turizmin formalaşdırılması imkanlarını müəyyən olunmuşdur.

Açar sözlər: turizm, turizm sənayesi, marketinq, rekreasiya, turizm siyasəti

Tourism potential of Azerbaijan

Abstract

People's need to rest and improve their health, along with the improvement of living conditions, the increase of leisure time, the increasing desire of people to get acquainted with the diversity of the world's geographical resources, the interest in the culture and traditions of other peoples have recently served to increase tourist trips around the world and make them regular. In modern economic conditions, the tourism industry is defined as a sector of the economy that develops at an intensive pace and has an important impact on the socio-economic development of countries and individual regions. Its sphere of influence includes production of consumer goods, transport and communication, construction, agriculture, banks, entertainment, etc. falls in the main sectors such as Today, specialized tourism has been recognized as one of the priority areas within the framework of the strategic road map for the national economy, which contributes to sustainable economic development in Azerbaijan. In order to develop a highly efficient and competitive tourism industry in the country, targeted development programs are adopted today. In this study, the opinions of some scientists about the tourism potential were analyzed, the tourism potential of Azerbaijan was evaluated, the current situation of the tourism industry and the possibilities of forming competitive tourism in the country were determined.

Key words: tourism, tourism industry, marketing, recreation, tourism policy

¹ Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti, Sosial və mədəni sahələrdə xidmətlərin təşkili ixtisası, II kurs magistrantı, Baki, Azərbaycan, matanat.abdullayeva.98@gmail.com

Giriş

Turizm XXI əsrdə dünya iqtisadiyyatının aparıcı və ən dinamik sektorlarından biridir. Bu gün əksər ölkələrdə turizm ümumi daxili məhsulun formalaşmasında, əlavə iş yerlərinin yaradılmasında və əhalinin məşğulluğunda, xarici ticarət balansının aktivləşməsində mühüm rol oynayır. Turizm iqtisadiyyatın nəqliyyat və rabitə, tikinti, kənd təsərrüfatı, istehlak mallarının istehsalı və s. kimi əsas sektorlarına böyük təsir göstərir, yəni. sosial-iqtisadi inkişafın bir növ katalizatoru kimi çıxış edir. Valyuta gəlirləri, beynəlxalq əlaqələrin genişləndirilməsi, əhalinin məşğulluğu mənbəyi kimi turizmin əhəmiyyəti durmadan artır. Q.S.Veçkanovun verdiyi tərifə istinad edərək, “potensial” (lat. “potentia”) termini əmtəə və xidmət istehsalının maksimum mümkün həcmi ilə istifadə oluna bilən ölkənin mövcud qüvvələrinin, qabiliyyətlərinin, resurslarının məcmusunu nəzərdə tutur (Вечканов Г.С. , 2007) . Müəyyən ərazidə turizm sənayesinin qurulmasında turizm potensialının olması əsas şərt, bir növ “təməl”dir. Beləliklə, turizm potensialı turizm məhsulu yaratarkən zəruri resurslardan maksimum istifadə etməkdir.

P.V. Hudz ərazinin turizm potensialını texniki və iqtisadi turizm potensialına bölür. Ərazinin turizm potensialının birinci komponenti yerləşdirmə obyektlərinin yerləşdirə biləcəyi turistlərin maksimum sayı və ya mövcud təbii ehtiyatları olan müəyyən bir bölgə ilə xarakterizə olunur. İqtisadi turizm potensialı isə təsərrüfat subyektlərinin və idarəetmə institutlarının ərazinin ümumi ehtiyatlarından istifadə etməklə turizm məhsulu yaratmaq imkanlarını ortaya qoyur (Гудзь П. В., 2003). Yuxarıda deyilənlərə əsasən, iddia etmək olar ki, turizm fəaliyyətinin səmərəli inkişafı üçün turizm resurslarının olması zəruridir. Alimlərin fikrincə, turizm ehtiyatları rekreasiya, turizm və müalicə məqsədilə istifadə üçün nəzərdə tutulmuş təbii mənzəli obyekt və hadisələr, habelə antropogen fəaliyyət nəticəsində əldə edilən obyektlərdir. Turizm resursları təbiətdə mövcud olan və ya səyahətçilərin ehtiyaclarını ödəmək üçün insan tərəfindən yaradılmış resurslar kimi də təsvir edilə bilər.

Turizm xidmətləri üçün hələki lazımı şəraitin formalaşdırılmamasına baxmayaraq, Azərbaycan turistlərin böyük marağına səbəb olur. Bu, ölkədə əlverişli iqlim şəraitinin, çoxlu sayda tarix və mədəniyyət abidələrinin, faydalı mineral bulaqların olması ilə əlaqələndirilə bilər. Lakin turizm fəaliyyətinin daha da səmərəli olmasını təmin etmək üçün təkcə turizm resurslarının olması kifayət etmir. Bütün bu amilləri nəzərə alaraq, Azərbaycan ölkəyə turist cəlb etmək üçün bütün səylərini göstərir. Son illərdə yeni hotellər, istirahət mərkəzləri, turizm obyektləri istifadəyə verilmişdir. 2008-ci ildən biz mehmanxanaların və oxşar yerləşdirmə obyektlərinin sayında artım müşahidə edirik. 2015-ci ildə onların sayı 536-ya çatıb. 2014-cü ildə Azərbaycan dünyanın ən firavan ölkələrinin illik reytingində 79-cu yerdə qərarlaşıb (The 2014 Legatum Prosperity Index, 2014). 2015-ci ildə ölkəmiz dünyanın tədqiq edilmiş 142 ölkəsi arasında 71-ci yerdə qərarlaşıb.

Bu gün Azərbaycanda ölkənin turizm sənayesinin təkmilləşdirilməsini və onun inkişaf səviyyəsinin dünya standartlarına çatdırılmasını nəzərdə tutan məqsədyönlü tədbirlər planı böyük uğurla həyata keçirilir: turizmin müxtəlif növlərinin inkişafı, turizm sənayesi inkişaf etmiş xarici ölkələrin təcrübəsinin tətbiqi , müasir infrastruktur turizminin yaradılması, ixtisaslı kadrların hazırlanması və s. Kadr təminatı ərazinin turizm potensialının mühüm tərkib hissəsidir. İxtisaslı kadrlar olmadan turizm fəaliyyətindən müsbət nəticə əldə etmək real deyil. Dövlət başçısı tərəfindən Azərbaycanda “Turizm ili” kimi təsdiq edilmiş 2011-ci il turizm sektorunda müsbət meyillərin sürətləndirilməsinə stimullaşdırıcı təsir göstərdi. Bu il üçün nəzərdə tutulan tədbirlər planında bu sahə üçün kadrların hazırlanması, eləcə də Turizm İnstitutunun fəaliyyətinin daha da inkişaf etdirilməsi, bir neçə orta ixtisas təhsili müəssisələrinin yaradılması məsələlərinə toxunulmuşdu (Abdullayeva F., 2011).

2011-ci ildə Turizm Assosiasiyası (AZTA), Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və Turizm İnstitutu ilə birlikdə ölkənin müxtəlif bölgələrində turizm şirkətləri, mehmanxana və restoranlar üçün kadrların hazırlanması məqsədilə silsilə treninqlər keçirmişdir. Dünya təcrübəsinə əsaslanan

müxtəlif ixtisaslaşdırılmış proqramlardan istifadə edilmişdir. Otel sənayesi üçün bütün növ təhsil və təlim proqramlarının tanınmış Amerika təchizatçısı - AHLEİ İnstitutu (The American Hotel & Lodging Educational Institute) ilə əməkdaşlıq müqaviləsi imzalanmışdır.

Ölkənin turizm sənayesinin rəqabət qabiliyyətini artırmaq üçün səmərəli marketing kampaniyalarını və qiymət siyasətini, habelə turizm infrastrukturunda müasir texnologiyalardan istifadəni nəzərdə tutan əlverişli marketing siyasətini həyata keçirmək lazımdır. Ona görə də turist səfəri üçün ölkə seçilərkən mehmanxana və mehmanxana obyektlərinin müəyyən etdiyi qiymətlər də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bir sıra yeni 4 və 5 ulduzlu mehmanxanaların istifadəyə verilməsi Azərbaycanda mehmanxana və mehmanxana obyektlərində qiymətlərin təxminən 20%-ə yaxın ucuzlaşmasına səbəb olub. Məlumdur ki, hər kəs turistləri maraqlandıran məqbul qiymətlər təyin etməyə çalışır, çünki turizm obyektlərinin sayının artması bu sahədə qiymət siyasətinə müsbət təsir göstərir. Azərbaycan daxili turizmi inkişaf etdirməlidir, çünki Ümumdünya Turizm Təşkilatının məlumatına görə, turizm dövriyyəsinə formalaşdıran vəsaitin 90%-i daxili turizmdən qaynaqlanır. Bu məqsədlə Azərbaycanın regionlarında mehmanxana obyektlərinin monitorinqi aparılır ki, bu da bir neçə keyfiyyət meyarları üzrə yoxlanılacaq: sanitariya normalar, qida standartları, xidmətlərin çeşidi, asudə vaxtın təşkili və s. M.Porter tərəfindən təklif olunan ölkənin turizm kompleksinin rəqabətqabiliyyətliliyinin qiymətləndirilməsi sxeminə əsasən Azərbaycan Respublikasında turizm kompleksinin inkişafı və fəaliyyətinin şərtləri aşağıdakı kimi xarakterizə edilə bilər:

1. Faktor şərtləri. Bunlara ölkədə tarix və mədəniyyət abidələrinin, müalicə sanatoriyalarının, meşələrin olması, turizm sektorunda çalışan işçilərin sayı, onların ixtisas səviyyəsi, turizm infrastrukturunu müəssisələrinin əsas istehsal fondlarının vəziyyəti, investisiya qoyuluşlarının mövcudluğu daxildir. resursları və turizm şirkətlərinin onlardan məmnunluq dərəcəsi və s.

1.1. Turizm və rekreasiya resursları: Azərbaycan Xəzər dənizinin sahilində yerləşdiyindən ölkənin təbii və rekreasiya ehtiyatları bir növ zənginliyi ilə seçilir: yayda günəş istiliyinin bolluğu, dəniz qumları. Turistlərə ölkə ərazisindən müalicə məqsədləri üçün istifadə etmək imkanı verilir. Ən mühüm təbii və rekreasiya ehtiyatlarına Göygöl gölü, Batabat gölünün ətrafı, suları, həmçinin onların yaratdığı mikroiqlim şəraiti daxildir. Ölkədə turizm fəaliyyətinin inkişafı, əhalinin istirahət zonalarının yaradılması üçün Quba-Xaçmaz, Şəki-Zaqatala, Gəncə-Qazax, Lənkəran-Astara və Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonlarında dağlıq ərazilərdə bitən meşələrdən istifadə olunur. Böyük komplekslər İstisu və Qalaaltı mineral bulaqlarının bazasında yerləşir. Naxçıvanın mineral bulaqlarından da istifadə olunur. Respublikanın arxeoloji abidələrini də qeyd etmək lazımdır: Qobustan, Gəmiqaya, Azıx, Tağlar mağaraları və Damcıli mağarasının qayaüstü təsvirləri, Cavanşir, Ərkivan, Əlincə, Çıraqqala qalaları. Həmçinin, turistlərin böyük marağına səbəb olan memarlıq abidələri sırasına Qız qalası, Bakının qala divarları, Şirvanşahlar sarayı, Şəki Xan sarayı, Gəncə, Şamaxı, Naxçıvan, Ordubad, Quba, Lənkəran və ölkəmizin digər şəhərlərindəki tarixi-memarlıq abidələri daxildir

1.2. Əmək resursları: əmək bazarının göstəriciləri respublikada əlverişli faktor şəraitini qismən əks etdirir. Statistik göstəricilərə əsasən, 2008-2014-cü illərdə turizm sahəsində çalışanların sayında 52,8% artım müşahidə olunub. 2016-cı ildə turizm fəaliyyətində məşğul olanların sayı il ərzində 15,9% artaraq 1838 nəfərə çatıb.

1.3. Əsas istehsal fondları: Azərbaycanda mehmanxana və mehmanxana tipli obyektlərin sayı ildən-ilə artır, ticarət şəbəkələri genişlənilir, turizm məhsullarının istehsalına müasir texnika və avadanlıqlar tətbiq edilir. Otellər və qonaqpərvərlik tipli obyektlər arasında dünyanın ən məşhur brend otellərinin filiallarına da rast gəlmək olar. Onlar əsasən Bakıda yerləşir.

1.4. Kapital və investisiya resursları: Azərbaycan turizm şirkətlərinin investisiya potensialı durmadan artır. Ən böyük şirkətlər Pasha Travel, Dervish Travel, Galaxy Travel,

Improtex Travel və s. Ümumiyyətlə, Azərbaycanda turizmin inkişafı üçün mövcud investisiya resurslarının həcmi dinamik şəkildə artır. İnvestisiyaların cəlb edilməsinə görə Gəncə-Qazax zonası birinci yerdədir. Quba-Xaçmaz zonasında turizmin inkişaf perspektivləri investisiyaların cəlb edilməsinə imkan yaradır. Qəbələ cəlb olunmuş investisiyaların həcminə görə üçüncü yerdədir.

2. Bazar amilləri. Bazar amilləri turizm və yardımçı xidmətlərin satışının həcmnin qiymətləndirilməsindən, turizm xidmətlərinin satışının xüsusiyyətlərindən, turist axınının qiymətləndirilməsindən, onun strukturunun müəyyən edilməsindən, ölkədə turizm sənayesinin inkişafına mane olan mühüm amillərdən ibarətdir (Савельев Ю.В., 2008).

- 2.1. Turizm və yardımçı xidmətlərin satış həcmi: 2016-cı ildə turizm sənayesi üzrə yaradılmış əlavə dəyərin həcmi 2594,7 milyon manat təşkil edib ki, bu da 2013-cü illə müqayisədə 24,7% çoxdur.

- 2.2. Turist axınının gücü və strukturu: Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə, Azərbaycana gələn xarici vətəndaşların sayı artmaqdadır.

Nəticə və təkliflər

Mal və xidmətlərə əlavə tələbatın formalaşmasında turizm sənayesinin böyük əhəmiyyətini qeyd etmək lazımdır. Beləliklə, turizmin inkişafı Azərbaycanda istehlak malları istehsal edən sahələrin inkişafına öz töhfəsini verir. Xüsusi canfəşanlıqla yerli turizm agentlikləri xarici qurumlarla müqavilələr bağlayır və xarici korporativ şəbəkələrə daxil olurlar. Turizm və yardımçı infrastruktur obyektlərinin əksəriyyəti beynəlxalq standartların tələblərinə cavab verir ki, bu da ilk növbədə göstərilən xidmətlərin keyfiyyəti üçün tələb olunur. Dövlətimizin başçısı İlham Əliyevin 2011-ci il 15 fevral tarixli Sərəncamına əsasən 2011-ci ilin Azərbaycanda Turizm ili elan edildiyi andan turizmin inkişafında yeni mərhələ başlanmışdır. Bu gün Azərbaycanda 32,6 milyon nüsxə kitab fondu olan 3242 kitabxana, 234 muzey, 2650 klub, 28 peşəkar teatr, 347 mədəniyyət və istirahət parkı fəaliyyət göstərir. Hal-hazırda ölkədə turizmin inkişafı istiqamətində aparılan dövlət siyasəti, bu istiqamətdə qəbul olunan Dövlət Proqramları, uğurlu islahatlar gələcəkdə turizmi qeyri-neft sektorunun ən dinamik inkişaf edən sahəsinə çevrilməsini təmin edəcəkdir. Lakin turizm sahəsində inkişafı ləngidən bir sıra məsələlərə diqqət yetirmək və bu maneələri aradan qaldırmaq lazımdır. Beləki, Respublikada əksər turistlər üçün ən sərfəli olan 2 və 3 ulduzlu otellərin azlığı, otellərdə yüksək yaşayış xərcləri (baxmayaraq ki, 2012-ci ildə Azərbaycanda müxtəlif turist yerləşdirmə obyektlərində bir nəfərin yaşayış minimumu 10-20% azalıb), böyük gəlir əldə etmək istəyən sahibkarlar tərəfindən qiymətlərin qaldırılması, ölkənin regionlarında göstərilən turist xidmətlərinin keyfiyyətinin aşağı səviyyədə olması. Qeyd etdiyimiz məsələlərin həlli ölkədə turizmin inkişafının sürətlənməsinə səbəb olacaqdır.

Ədəbiyyat:

Abdullayeva F. (2011). 4 may "Azərbaycan turizmi: bu gün və sabah": Turizm İnstitutunda elmi-praktik konfrans keçirilib. "Mədəniyyət" qəz., 5 s

Вечканов Г.С., (2007). Экономическая безопасность, СПб.: Питер, , 384 с. (с.10)

Гудзь П. В., (2003). Механізм розвитку курортно-рекреаційних територій у сучасних умовах // Автореф. дис.док. екон. наук. – Донецьк, 11 с.

Савельев Ю.В., Толстогузов О.В., 2008, Управление развитием туризма в регионе. Опыт реализации Стратегии Республики Карелии / Институт эконо-номики КарНЦ РАН, – Петрозаводск: Изд-во Карельского научного центра РАН, 141 с.(с.96)

The 2014 Legatum Prosperity Index.LegatumInstitute, (2014). 53 p.(p.4)